

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УДК 81'255.4

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.1.15>

Н. А. ГАЙДУК

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувачка кафедри теорії та практики перекладу,

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, Донецька область, Україна

Електронна пошта: n.gaiduk@mdu.in.ua

<https://orcid.org/0000-0001-6292-6376>

А. О. ХАРАЧУРА

здобувачка вищої освіти ОС «Бакалавр»,

спеціальності «Переклад (українська, російська, польська)»,

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, Донецька область, Україна

Електронна пошта: akharachura@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6540-4100>

МОВНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ ПОЛІТИЧНОГО ПОЛЬСЬКОМОВНОГО ДИСКУРСУ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті систематизовано та проаналізовано основні засоби впливу, що зустрічаються у межах польськомовного політичного дискурсу. Дискурсивний аналіз виокремився у відмінну дисципліну лише на початку ХХІ століття, але вивчення дискурсивних стратегій набирає все більшої популярності, особливо у межах політичного дискурсу, що найактивніше функціонує у медійному мережевому просторі і характеризується наявністю цікавих впливових стратегій, які вимагають ретельного перекладацького підходу, інколи специфічних прийомів і тактик задля збереження основного комунікативного завдання текстів політичного дискурсу, а саме: не лише повідомлення нової інформації, але й прагнення викликати у адресата потрібні думки, переконати його у необхідності виконання ним певних політичних дій; або ж змінити його політичні прихильності, настанови; спонукати до тієї суспільно-політичної реакції, що є вигідною для оратора, саме тому для збереження адекватного комунікативного впливу при перекладі даних засобів, необхідно враховувати мету їх використання у тексті оригіналу і зважати на те, чи збігаються комунікативні завдання текстів оригіналу та перекладу, і, виходячи з цього, використовувати комплексний підхід, застосовуючи ти чи інші перекладацькі стратегії при перекладі польськомовного політичного дискурсу українською мовою. Слідуючи за думкою дослідниці І. В. Соколової, автори статті визначили, що у масовій комунікації вплив здійснюється за допомогою широкого асортименту засобів: лексико-семантичних, синтаксичних, структурно-композиційних, стилістичних, використання яких завдає прагматичного впливу на реципієнта з метою зміни його свідомості, і, притримуючись даного розподілу, окреслили приблизну класифікацію мовних засобів впливу у політичному дискурсі, що функціонує наразі здебільшого у медійному просторі, хоча, загальний спектр таких засобів може й не обмежуватися тими, що було наразі виокремлено та описано, і може слугувати матеріалом для подальших наукових студій.

Ключові слова: дискурс, політичний дискурс, комунікація, вплив, засоби впливу.

Постановка проблеми. Дослідження дискурсивного аналізу є наразі актуальним як у зарубіжній, так і у сучасній українській комунікативній лінгвістиці; поняття дискурсу, крім того, є предметом дослідження функціональної лінгвістики, і сугестивної, і зіставного мовознавства, до того ж, соціології, філософії, культурології, лінгвокультурології, семіотики тощо. Сьогодні завдяки зусиллям багатьох учених різних галузей знання дискурсивний аналіз можна класифікувати взагалі як особливий науковий напрям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням аналізу проблематики окремо політичного дискурсу присвячено праці Т. ван Дейка, Е. Бенвеніста, Ю. Хабермаса, П. Серіо; вивчення проблем теоретичного, методичного та практичного аспектів політичного дискурсу висвітлювали А. М. Баранов, Д. Болінджер, Т. ван Дейк, Дж. Даймонд, В. І. Карасик, Ю. М. Караулов, О. М. Паршина, О. О. Попов, Г. Г. Почепцов, А. П. Чудінов, М. Шадсон, О. І. Шейгал та інші; проблему мовного, мов-

ностилістичного, мовнофункційного аналізу та особливості перекладу політичних промов представлено у наукових працях таких лінгвістів, як І. В. Арнольд, Н. Д. Арутюнова, А. Д. Белова, М. О. Васильєва, В. С. Виноградов, А. А. Залевська, В. Н. Комісаров, А. А. Маркович, Т. В. Юдіна та ін.

Основною комунікативною метою політичного дискурсу є вплив на суспільство шляхом впровадження в масову свідомість певної системи цінностей, і здійснюється цей вплив шляхом розповсюдження політичних текстів засобами масової комунікації, зокрема новітніх мережових засобів. Дослідження таких вітчизняних вчених, як Г. Батюк, А. Дудат'єв, Л. Компанцева, В. Попик та інших присвячено, зокрема феномену формування суспільної думки за допомогою масових засобів впливу, поширюваних мережею Інтернет. Вважаємо, що **актуальність** нашої роботи обумовлена недостатньою кількістю наукових праць, які б висвітлювали саме проблеми перекладу близькоспорідненою мовою засобів впливу, що функціонують у політичному польськомовному дискурсі.

Постановка завдання. Важливість використання вірних перекладацьких тактик при перекладі мовних засобів впливу підкреслює думка І. В. Соколової, яка наголошує, що «масова комунікація – систематичне поширення повідомлень серед чисельно великих розосереджених аудиторій з метою впливу на оцінки, думки і поведінку людей» [Соколова : 215]. А, отже, **метою** даної роботи є вивчення різноманітних засобів впливу, що зустрічаються у межах польськомовного політичного дискурсу. Матеріалом дослідження стали текстові промови та новини, що стосуються головного політика Республіки Польща, взяті з польськомовної інтернет-сторінки політичної спрямованості – офіційного сайту діючого президента Республіки Польща Анджея Дуди <https://www.prezydent.pl/>.

Виклад основного матеріалу. Термін «дискурс» у сучасній науковій думці потрактовується неоднозначно. Вважається, що сучасна теорія дискурсу виникла і сформувалася у окрему галузь в середині 60-х років XX століття, проте визначити даний термін науковці намагалися ще понад дві тисячі років тому: термін існує у значенні «діалог», «міркування». Передусе визначення дискурсу як лінгвістичного терміну

публікація статті американського лінгвіста З. Харріса «Аналіз дискурсу» в 50-і рр. XX ст., який «назвав так метод аналізу зв'язного мовлення, призначений для виведення дескриптивної лінгвістики за межі одного речення в даний момент часу і для співвіднесення мови та культури» [Макаров : 83 – 90]. Ще у XIX столітті у до появи сучасної теорії дискурсу, в Словнику німецької мови Якоба Вільгельма Грімма «Deutsches Wörterbuch» 1860 р можна знайти наступні дефініції терміну «дискурс», а саме: 1) діалог, бесіда; 2) мова, лекція, а з французької слово «discours» означає «діалогічна мова». Обмежитися такими визначеннями цього поняття неможливо. Вважається, що відправним обґрунтуванням для лінгвістичного трактування цього терміну є лаконічне визначення нідерландського вченого Т. А. Ван Дейка: «...дискурс – це складне комунікативне явище, що включає, крім тексту, ще й екстралінгвістичні фактори (знання про світ, установки, цілі адресанта), необхідні для розуміння тексту» [Dijk : 7].

В сучасному соціумі боротьба за політичну владу приймає форми дискурсивної – політики, політичні партії вдаються до найрізноманітніших способів впливу на електорат задля отримання якомога більшої підтримки виборців, саме тому основним комунікативним завданням політичних промов є функція впливу на реципієнта, при цьому політичний діяч чи представник певної партії у такому випадку виступає у функції т. зв. «лідера думок». Промова політика повинна привертати до себе увагу, приковувати думку слухача або читача, і для потужного впливу на адресата політик у своєму дискурсі використовує безліч технологій на різних рівнях мови. Вищезначені тези мають значення і для вузького розуміння поняття політичного дискурсу як усної або письмової промови певного політичного діяча, так і для широкого розуміння суспільно-політичного дискурсу. За визначенням В. Петренка, політичний дискурс у широкому розумінні – це слово про політику, система суджень, наповнених політичним змістом. Згідно з вузьким розумінням, політичний дискурс – це лише дискурс політиків. Його складають урядові обговорення, парламентські дебати, партійні програми та виступи політиків» [Петренко : 20]. Крім того, дослідниця наголошує, що «поняття «дискурс» – це один

з найбільш багатозначних термінів, які використовуються в гуманітарних науках, що прямо чи опосередковано вивчають функціонування мови» [Петренко : 18].

Мовний вплив, як зазначає І. В. Соколова, «у масовій комунікації здійснюється за допомогою широкого асортименту засобів: лексико-семантичних, синтаксичних, структурно-композиційних, стилістичних, використання яких завдає прагматичного впливу на реципієнта з метою зміни його свідомості» [Соколова : 216]. За думкою І. В. Соколової, «частотне використання усіх цих засобів свідчить про упередженість журналістів у процесі висвітлення подій, що обмежує критичність мислення реципієнтів... масова комунікація є потужним засобом впливу на свідомість реципієнтів, що робить її інструментом маніпуляції» [Соколова : 216]. Спираючись на вищезначену класифікацію, будемо аналізувати мовні засоби впливу у польськомовному політичному дискурсі.

Отже, серед групи синтаксичних засобів впливу виділяємо:

1. Використання незвичного порядку слів у реченні, наприклад:

Текст оригіналу (далі – ТО): «*Jednym z priorytetów zagranicznej polityki, realizowanej przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę jest współpraca z ponad 20-milionową społecznością Polaków żyjących poza granicami kraju naszego*» [Duda]. Текст перекладу (далі – ТП): «Одним із пріоритетів політики закордонної, яку реалізує президент Республіки Польща Анджей Дуда, є співпраця з понад 20 мільйонами поляків, що проживають за кордонами краю нашого». Слід зауважити, що польський звичний порядок слів нерідко не збігається із звичним порядком слів української мови, задля збереження комунікативного впливу оригіналу, в українській мові також необхідно вживати незвичний порядок слів, і якщо він не співпадає з польським, перекладачеві необхідно вживати перестановки.

2. Чергування простих речень, що складаються із одного (двох слів) із довгими, наприклад: ТО: «*Potem ja chciałbym pojechać do Brazylii. Po co? Nie mamy wielkich wspólnych strategicznych interesów w znaczeniu bezpieczeństwa, ale mamy wielki potencjał gospodarczy i bardzo bym chciał, by dla polskiego biznesu, dla polskiej gospodarki ten potencjał był wykorzystany. Będziemy nad tym*

pracować» [Duda]. ТП: «Після цього я хотів би поїхати до Бразилії. Для чого? Ми не маємо великих спільних стратегічних інтересів з точки зору безпеки, але ми маємо великий економічний потенціал, і я дуже хотів би, щоб цей потенціал був використаний для польського бізнесу та польської економіки. Ми будемо над цим працювати». Просте речення змінюється коротким питанням, на яке президент одразу ж дає розгорнуту відповідь, уміщену в складне речення.

3. Уживання питальних, умовних та спонукальних речень (у тому числі ужиток питальних речень у якості риторичних запитань, що залишаються без відповіді, або ж політик може одразу дати таку відповідь на поставлене питання, яку потенційно очікує слухач), неповних речень, що посилюють експресивність та динаміку політичної промови: ТО: «*Bardzo bym chciał, by Polacy byli przede wszystkim razem, by tworzyli pewną jedność. Wiadomo, że jedność zawsze tworzy siłę*» [Duda]. ТП: «Я дуже хотів би, щоб поляки, перш за все, були разом, аби утворювали певну єдність. Відомо, що сила в єдності». Даний приклад містить умовне речення, політик визначає, як було б добре «якщо б...», при цьому уживається слово «bardzo», тобто «дуже», що підсилює сказане. Крім того, дані речення можна розцінювати як гасло, заклик. До того ж, використовується сталий вираз «jedność zawsze tworzy siłę».

Лексико-семантичні засоби впливу представлені наступними групами:

4. Кліше (здебільшого офіційно-ділової або дипломатичної спрямованості): ТО: «*Eżeli uważamy za zasadę „nic o nas bez nas”, to uczestnictwo w spotkaniach i relacjach międzynarodowych, które dotyczą bezpieczeństwa w naszym regionie, ma dla nas absolutnie pierwszoplanowe znaczenie*» [Duda]. ТП: «Якщо ми беремо «нічого про нас без нас» за керівний принцип, участь у зустрічах і міжнародних відносинах, які стосуються безпеки в нашому регіоні, має для нас надзвичайно важливе значення».

5. Сталі вирази (у т.ч. і крилаті): ТО: «*Wiadomo, że jedność zawsze tworzy siłę*» [Duda]. ТП: «Відомо, що сила в єдності». В оригіналі буквально маємо «єдність завжди породжує силу», але українською маємо сталий відповідник, який і використовуємо: «сила в єдності».

6. Скорочення, аббревіатури: ТО: *10 mln, NATO, ONZ, KE, RP*. ТП: *10 мільйонів, НАТО, ООН, Європейська комісія, Республіка Польща тощо*. Інколи польські аббревіатури перекладаються українською повною назвою, як *KE – Європейська комісія, RP – Республіка Польща*, або навпаки, наприклад: *Rada Europejska – ЄС, w Stanach Zjednoczonych – у США*. Але у кожному з випадків аббревіатури або скорочення та їх відповідники є загальновідомими.

7. Власні, зокрема топографічні назви: ТО: *Organizacji Narodów Zjednoczonych, General Assembly, Nowy Jork, w Stanach Zjednoczonych, z Prezydentem Brazylii, panem Bolsonaro, w Warszawie, w Polsce, Rada Bezpieczeństwa*. ТП: *Організація Об'єднаних Націй, Генеральна Асамблея, Нью-Йорк, у Сполучених штатах, з президентом Бразилії паном Болсонаро, у Варшаві, у Польщі, Рада Безпеки тощо*. При цьому декілька власних назв можна зустріти у вузькому контексті на кшталт «...z Prezydentem Brazylii, panem Bolsonaro, na którego czekamy w Warszawie by odbyć wizytę dwustronną i spotkania – oficjalną wizytę w Polsce» [Duda]. – «...з Президентом Бразилії паном Болсонаро, якого ми чекаємо у Варшаві для двостороннього візиту та зустрічей – офіційний візит до Польщі». Ні аббревіатури, ні власні назви не викликають труднощів при перекладі, адже усі відповідники активно функціонують в українській мові, проте перекладачеві не слід забувати, що скорочення та аббревіатури ущільнюють когнітивну інформацію політичного тексту, а власні назви складають його когнітивне ядро, і тому дані елементи тексту будуть виступати одними з домінант перекладу.

У третій групі розглянемо структурно-композиційні засоби впливу:

8. Різного роду повтори, термінологічні ланцюжки: ТО: «*Bardzo się cieszymy, że mogliśmy przyjechać. W zeszłym roku ze względu na pandemię koronawirusa spotkanie Organizacji Narodów Zjednoczonych – General Assembly – było tylko wirtualne. Natomiast w tym roku – jak powiedziałem – wszyscy bardzo cieszymy się, że mogliśmy się spotkać bezpośrednio. No i cieszymy się, że możemy być znów w Nowym Jorku*» [Duda]. ТП: «*Ми дуже раді, що змогли приїхати. Минулого року через пандемію коронавірусу засідання Генеральної Асамблеї ООН було лише*

віртуальним. Проте цього року – як я вже сказав – ми всі дуже раді, що змогли зустрітися безпосередньо. І ми раді повернутися в Нью-Йорк». У цьому прикладі бачимо не просто повтор, а експресивний повтор «*bardzo cieszymy się*», що буквально означає «*ми дуже раді*», що явно демонструє ставлення президента до ситуації, до другого повтору також додається акцент «*як я вже казав*». У наступному прикладі тричі повторюється назва країни: ТО: «*Gruzja jest naszym sąsiadem, Gruzja jest naszym przyjacielem, Gruzja jest naszym sojusznikiem*» [Duda]. ТП: «*Грузія – наш сусід, Грузія – наш друг, Грузія – наш союзник*». Щодо даного прикладу, то хотілося б зауважити, що в українському варіанті відбувається стягнення, адже ми не перекладаємо польське «*jest*» українським «*є*», адже «*Грузія є нашим сусідом*» звучало б не зовсім українською, саме тому «*jest*» трансформується в українському варіанті у тире, що, на наш погляд, ще більше надає реченню експресії.

У наступному прикладі розглянемо термінологічний ланцюжок: ТО: «*Terapeuci mówili o zajęciach organizowanych dla mieszkańców w formie grupowej oraz terapii indywidualnej. Dla osób w gorszej kondycji prowadzona jest terapia przyłóżkowa*» [Duda]. ТП: «*Терапевти розповіли про заходи, організовані для мешканців у формі групової та індивідуальної терапії. Для людей у гіршому стані терапія надається прямо у ліжку*».

Останню групу становлять різноманітні стилістичні засоби, а саме:

9. Експресивні (метафора, метонімія, порівняння, гіпербола, літота, синекдоха тощо): ТО: «*Gdyby Polacy byli jednością i w związku z tym razem występowali w pewnych sprawach – i politycy amerykańscy mieliby świadomość, że polskiego człowieka to głos, które pójdą w tym albo innym kierunku – myślę, że nasza siła oddziaływania w Stanach Zjednoczonych byłaby znacznie większa, niż jest dzisiaj*» [Duda]. ТП: «*Якби поляки були одним цілим і виступали разом в певних справах – тоді американські політики розуміли б, що це голос польської людини, котра рухатиметься в тому чи іншому напрямку – вважаю, що наш вплив у США був би вагоміший, ніж сьогодні*». Якщо асоціація, зв'язок предметів при власне метонімічному перенесенні здійснюється через співвідношення якісних

ознак, то в синекдосі співвідносяться кількісні ознаки, «голос людини» в даному прикладі несе змістове навантаження «голосу усієї польської спільноти». Оригінальна польська синекдоха зберігається і в українському перекладі.

10. Емоційно-емфатично забарвлені: невластиві контексту жаргонізми, розмовні, діалектні вирази, сленг, неологізми, евфемізми тощо: ТО: «*Komunikat był jednoznaczny: jakiegokolwiek niepokoję z gospodarczego punktu widzenia są Chinom nie na rękę*» [Duda]. ТП: «Повідомлення було зрозумілим: будь-які занепокоєння з економічної точки зору не влаштувують Китай». У польському варіанті маємо розмовне, що буквально перекладається «не на руку», проте вважаємо, що краще в українському варіанті буде «не влаштовує».

11. Використання комічних елементів: ТО: «*Jakiegokolwiek spory w obrębie Unii Europejskiej są wodą na młyn dla przeciwników jedności europejskiej. Powinniśmy nie dawać im pożywki, a jak najszybciej zamknąć wszystkie spory. To się w ostatnim czasie dzieje – mówił Andrzej Duda*» [Duda]. ТП: «Будь-які суперечки всередині Євросоюзу – це вода на млин для противників європейської єдності. Ми не повинні їх годувати, а якомога швидше притинити всі суперечки. Це відбувається нещодавно, – сказав Анджей Дуда».

Висновки. Таким чином, ми розглянули та запропонували варіанти перекладу українською мовою різноманітних груп засобів мовного впливу, що зустрілися нам у текстах

політичного дискурсу з польськомовного офіційного сайту президента Республіка Польща Анджея Дуди. Як бачимо, такі засоби впливу існують на усіх мовних рівнях: починаючи з фонетичного, потім – на лексичному рівні, морфологічному, і найбільше – на синтаксичному та структурному рівнях. Наявні численні засоби експресії, влучні та крилаті вирази. Усі ці засоби, безперечно, підпорядковуються основній меті тексту політичного дискурсу – виконати функцію впливу на адресата. Усі засоби впливу достатньо легко піддаються перекладові українською мовою, і не вимагають якихось специфічних перекладацьких прийомів чи трансформацій, усі вони вписуються у рамки загальновідомих. Але не можна не наголосити, що для успішного перекладу таких типів текстів, як політичні та суспільно-політичні, перекладач повинен володіти не лише бездоганними знаннями мови оригіналу та перекладу, а й фоновими знаннями, задля того, щоб комунікативна компетенція перекладача цілком співпадала із комунікативною компетенцією автора оригінального тексту і перекладач без змістових та контекстних втрат міг передати як форму, так і основний сенс тексту оригіналу. Задля цілісного аналізу комунікативної ролі і особливостей взаємодії засобів вербалізації масових стратегій впливу на слухача в організації змісту та плану вираження прагматичного спрямування текстів політичних промов, необхідно використовувати комплексний підхід.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. М. : Гнозис, 2013. 280 с.
2. Петренко В. Особливості визначення політичної мови. *Політичний менеджмент*. 2007. № 2. С. 16–24.
3. Соколова І. В. Мовні засоби впливу у масовій комунікації. *Тези доповіді XIV Наукової конференції з міжнародною участю*. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2015. С. 215–216.
4. Dijk T. A. van. What is political discourse analysis. *Politikal linguistics*. Amsterdam, 1998.

ДЖЕРЕЛА

1. Duda A. Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Режим доступу: <https://www.prezydent.pl/> (дата звернення 10.02.2022).

REFERENCES

1. Makarov M. L. (2013) *Osnovy teorii diskursa* [Fundamentals of the theory of discourse]. Moscow : Gnozis. (in Russian).
2. Petrenko V. (2007) *Osoblyvosti vyznachennja politychnoji movy* [Features of the definition of political language]. *Politychnyi menezhdment*. Vol. 2. pp. 16–24.
3. Sokolova I. V. (2015) *Movni zasoby vplyvu u masovij komunikaciji* [Linguistic means of influence in mass communication]. *Proceedings of the XIV Naukova konferencija z mizhnarodnoju uchastju*. Kharkiv : KhNU im. V. N. Karazina. pp. 215–216 (in Ukrainian).
4. Dijk T. A. van (1998) What is political discourse analysis. *Politikal linguistics*. Amsterdam (in English).

SOURCES

1. Duda A. Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej [The official website of the President of the Republic of Poland]. Retrieved from: <https://www.prezydent.pl/> (accessed 10 February 2022).

N. A. HAIDUK

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Acting Head at the Department of Theory and Practice of Translation,
Mariupol State University, Mariupol, Donetsk region, Ukraine
E-mail: n.gaiduk@mdu.in.ua
<https://orcid.org/0000-0001-6292-6376>*

A. O. KHARACHURA

*Bachelor's Degree Student, Specialty «Translation (Ukrainian, Russian, Polish)»,
Mariupol State University, Mariupol, Donetsk region, Ukraine
E-mail: akharachura@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6540-4100>*

LINGUISTIC MEANS OF IMPACT IN POLISH POLITICAL DISCOURSE AND THEIR TRANSLATION INTO UKRAINIAN

The article classifies and explores principal means of impact which are found within the frameworks of Polish political discourse. Discourse analysis was only differentiated as a separate discipline at the beginning of the 20th century but the study of discourse strategies becomes even more popular, notably within the frameworks of political discourse which functions most actively in the media network space and is characterized by interesting impact strategies which require thorough translation approach and sometimes specific methods and tactics in order to preserve basic communicative objective of texts belonging to political discourse, namely: not only to transmit new information but to evoke necessary ideas with a receiver and persuade them in the necessity to perform certain political actions or to change their political commitment and paradigms; to provoke such socio-political response which is advantageous for the speaker. Therefore, to preserve adequate communicative impact of these means during their translation, it is necessary to take into account the purpose for their use in the source text and to consider whether communicative objectives of the source and target texts coincide and to use on this basis combined approach applying one or another translation strategy during the translation of Polish political discourse into Ukrainian. Following the researcher I.V. Sokolova, the authors of the article have determined that in mass communications impact is made with the help of a wide range of means: lexical and semantic, syntactic, structural and compositional, stylistic, the use of which makes pragmatic impact on a recipient with the purpose of changing their conscience. Adhering to this classification, the authors have outlined approximate classification of the linguistic means of impact in political discourse which is functioning at the present time primarily in media space, although the general range of such means may not be limited to those which are now classified and described and may be used as a material for further scientific studies.

Key words: discourse, political discourse, communication, influence, means of influence.